

POWIAT
STALOWOWOLSKI

Świadczenia emerytalne w praktyce punktów Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego

Poradnik opracowany przez Fundację „Masz Prawo” z siedzibą w Tarnobrzegu jako zadanie publiczne zlecone i sfinansowane ze środków otrzymanych od Powiatu Stalowowolskiego w ramach edukacji prawnej, o której mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz. U. 2015 poz. 1255 z późniejszymi zmianami), w związku z realizacją zadania prowadzenia punktu nieodpłatnej pomocy prawnej oraz nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego w Powiecie Stalowowolskim w 2021 roku.

TARNOBRZEG 2021

Wstęp

Inspiracją do powstania poradnika o powyższej tematyce były liczne zapytania beneficjentów punktów Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego w zakresie spraw dotyczących szeroko pojętego zabezpieczenia emerytalnego w polskim systemie prawnym. Niniejszy poradnik porusza najistotniejsze zagadnienia i najczęściej pojawiające się w tym zakresie problemy, które stają się przedmiotem wizyty beneficjentów w punktach świadczenia Nieodpłatnego Poradnictwa Obywatelskiego.

Naszym celem jest zapoznanie obywateli z podstawowymi przepisami prawa dotyczącymi zabezpieczenia emerytalnego, uświadomienia możliwości uzyskania wsparcia prawnego celem łatwiejszego zrozumienia obowiązujących przepisów prawnych co jest niezbędnym elementem w kontekście poszerzania świadomości prawnej obywateli.

Z uwagi na obszerność tematu zabezpieczenia emerytalnego, do przedstawienia w niniejszym poradniku zostały wybrane zagadnienia które najczęściej pojawiają się w działalności punktu, emerytura powszechna, pomostowa, emerytura z KRUS, zasady łączenia emerytur z ZUS i KRUS oraz łączenie pracy z pobieraniem świadczenia emerytalnego.

Mamy nadzieję, że przedstawione informacje zostaną dobrze przyswojone przez odbiorców, pomogą odnaleźć się w licznych i często niezrozumiałych przepisach prawa oraz pozwolą poznać swoje prawa aby skutecznie je egzekwować.

EMERYTURA POWSZECHNA

W obecnie obowiązującym systemie prawnym wyróżniamy dwa warianty dotyczące warunków jakie trzeba spełnić aby ubiegać się o świadczenie emerytalne powszechne. Powodem tego zróżnicowania są liczne reformy systemu emerytalnego. Kryterium decydującym o zastosowaniu określonych przepisów jest data urodzenia świadczeniobiorcy:

- przed 1 stycznia 1949 r. bądź
- po 31 grudnia 1948 r.

Z oczywistych względów najczęściej spotykanymi w działalności punktu NPO przypadkami były te dotyczące osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r. gdyż to one w ostatnich latach przechodziły bądź w najbliższym czasie mają zamiar przejść na emeryturę.

Emerytura w powszechnym wieku emerytalnym dla osób, które urodziły się przed 1 stycznia 1949 r.

Warunki uzyskania świadczenia

Urodzeni przed 1 stycznia 1949 r. spełniają już kryterium wieku emerytalnego, jednak aby uzyskać świadczenie emerytalne muszą oni spełnić łącznie kilka innych przesłanek, tj:

-udokumentować wymagany staż ubezpieczeniowy, który wynosi:

- 20 lat dla kobiety,
- 25 lat dla mężczyzny.

Emerytura przysługuje również osobom, które osiągnęły wiek emerytalny i mają okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 15 lat dla kobiet i co najmniej 20 lat dla mężczyzn. Pamiętać należy jednak, że świadczenie emerytalne ustalone w tych warunkach nie podlega podwyższeniu do najniższej emerytury, jeśli okaże się że jej wysokość jest niższa. Okresy jakie zaliczamy do stażu emerytalnego zostaną wyjaśnione w dalszej części poradnika.

Osoby z tej grupy wiekowej otrzymują emeryturę obliczoną według starych zasad, tj. zgodnie z art. 27 ustawy o FUS.

Emerytura w powszechnym wieku emerytalnym dla osób, które urodziły się po 31 grudnia 1948 r.

W przypadku osób które urodziły się po 31 grudnia 1948 r. stosuje się co do zasady przepisy dotyczące nowego systemu emerytalnego. Jej przyznanie nie jest uzależnione od długości stażu pracy. Warunki jakie trzeba spełnić aby starać się o świadczenie emerytalne to:

- ukończony powszechny wiek emerytalny (60 lat-kobiety i 65 lat-mężczyźni),
- opłacone składki z tytułu ubezpieczenia społecznego lub ubezpieczenia emerytalnego i rentowych przynajmniej za 1 dzień, np. jako pracownik czy też osoba prowadząca działalność pozarolniczą,

Wysokość przyznanego świadczenia uzależniona będzie od zgromadzonych składek na indywidualnym koncie emerytalnym w ZUS, składki na subkoncie oraz kapitału początkowego. Aby ustalić wysokość kapitału początkowego należy złożyć dokumenty potwierdzające okresy składkowe i nieskładkowe oraz zaświadczenia o zarobkach. Co ważne, jeżeli w momencie składania wniosku o emeryturę uprawniony ma ustalony kapitał początkowy, nie trzeba wówczas dostarczać dokumentów potwierdzających okresy składkowe i nieskładkowe. Warto złożyć wcześniej wniosek o ustalenie kapitału początkowego, w sytuacji zaistnienia braków w dokumentacji jest czas na ich uzupełnienie czy odnalezienie. Znacznie skraca to później czas otrzymania decyzji o emeryturze.

W tym miejscu warto wskazać co zaliczamy do kresów składkowych i nieskładkowych

- **okresy składkowe**, do okresów składkowych zalicza się m.in. okresy ubezpieczenia, czyli np. pracy na podstawie umowy o pracę, czynnej służby wojskowej w Wojsku Polskim, pobierania zasiłku macierzyńskiego. Okresy składkowe są uwzględniane przy ustalaniu prawa do emerytury i renty w pełnym wymiarze.
- **okresy nieskładkowe**, czyli okresy, za które nie były opłacane składki na ubezpieczenia społeczne, ale z uwagi na ich specyfikę są uwzględniane w stażu ubezpieczeniowym (np. pobieranie zasiłku opiekuńczego albo chorobowego, świadczenia rehabilitacyjnego czy też nauka w szkole wyższej (*pod warunkiem ukończenia tej nauki, w wymiarze określonym w programie studiów*) pobierania wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy wypłaconego na podstawie przepisów Kodeksu Pracy. Okresy nieskładkowe są uwzględniane w stażu uprawniającym do emerytury w wysokości 1/3 okresów składkowych.

Co nie zalicza się do stażu ubezpieczeniowego

Do stażu ubezpieczeniowego nie zalicza się:

- okresów przebywania na urlopie bezpłatnym,
- okresów prowadzenia działalności gospodarczej za czas gdy nie opłacane były składki na własne ubezpieczenie społeczne (tj. za okres do 31 grudnia 1998 r.) lub ubezpieczenia emerytalne i rentowe (tj. za okres od 1 stycznia 1999 r.),
- okresów, w których uprawniony współpracował przy prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej, za które nie opłacono składek na ubezpieczenie społeczne (tj. za okres do 31 grudnia 1998 r.) lub ubezpieczenia emerytalne i rentowe (tj. za okres od 1 stycznia 1999 r.),
- okresów służby wymienionych w ustawie emerytalnej, za które ustalono prawo do emerytury na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym służb mundurowych np. służby w policji, Urzędzie Ochrony Państwa, służbie więziennej, w Państwowej Straży Pożarnej, okresów czynnej służby wojskowej.

Od 1 marca 2021 roku **minimalna emerytura wynosi 1250,88 zł**. Pamiętać jednak należy, że z podwyższenia emerytury do tej najniższej skorzystać mogą tylko osoby, które posiadają wymagany staż ubezpieczeniowy. Należy przez to rozumieć staż składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej od 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn. Przykładowo jeżeli staż pracy wyniósł 1 miesiąc i wyliczona emerytura jest niższa niż minimalna (1250,88 zł) nie zostanie ona podwyższona z uwagi właśnie na brak wymaganego stażu ubezpieczeniowego.

Aby uzyskać świadczenie emerytalne należy złożyć w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych niezbędne dokumenty:

- wniosek o emeryturę (do pobrania w ZUS lub na stronie internetowej ZUS)
- informację o okresach składkowych i nieskładkowych (druk.-ERP6)
- dokumenty, które potwierdzają staż ubezpieczeniowy (okresy składkowe i nieskładkowe) oraz w razie potrzeby okresy pracy w gospodarstwie rolnym lub prowadzenia takiego gospodarstwa- są to m.in. świadectwa pracy, pisma kierowane przez pracodawcę do pracownika w czasie trwania zatrudnienia (np. o powołaniu, zmianie angażu, przyznaniu nagrody); legitymacja ubezpieczeniowa, zaświadczenia np. o okresie nauki w szkole wyższej, o służbie wojskowej, o

okresie pobierania zasiłku dla bezrobotnych, uwierzytelnione kopie dokumentów, ich odpisy lub zaświadczenia wystawione przez archiwum lub inną jednostkę, która przechowuje dokumenty z zakładów pracy, które nie istnieją; wpis do legitymacji ubezpieczeniowej lub w „książeczkowym” dowodzie osobistym itp.,

- dokumenty potwierdzające wysokość otrzymywanego wynagrodzenia

Warto wskazać, że jeżeli uprawniony nie posiada dokumentów które potwierdzają okresy zatrudnienia i nie ma możliwości ich uzyskać może przedłożyć zeznania świadków które potwierdzą okoliczności dotyczące zatrudnienia. Aby móc postugiwać się zeznaniami świadków należy dostarczyć do ZUS oświadczenie o braku dokumentów i przyczynach ich braku oraz zeznania świadków. Co ważne zeznaniami świadków można wykazać przypadające przed 15 listopada 1991 r. okresy:

- zatrudnienia na obszarze Państwa Polskiego, po ukończeniu 15 roku życia,
- zatrudnienia jako pracownik młodociany na warunkach określonych w przepisach przed 1 stycznia 1975 roku;
- pracy przymusowej:
 - na rzecz hitlerowskich Niemiec w okresie II wojny światowej,
 - na obszarze ZSRR – od 17 września 1939 roku do 31 grudnia 1956 roku,
 - na rozkaz władz alianckich – do 31 grudnia 1945 roku;
- prowadzenia gospodarstwa rolnego
 - przed 1 lipca 1977 r. – jeżeli uprawniony miał skończone 16 lat,
- pracy w gospodarstwie rolnym
 - przed 1 lipca 1983 r. – jeżeli uprawniony miał skończone 16 lat.

Emerytura pomostowa

Począwszy od 1 stycznia 2009 r. katalog świadczeń emerytalnych wypłacanych przez ZUS poszerzył się o emerytury pomostowe. Emerytura pomostowa to świadczenie pieniężne przysługujące osobom, które wykonywały prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w pełnym wymiarze czasu pracy. Akt prawny który reguluje zasady przyznawania i wypłaty tych świadczeń, to ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych

Dz. U. z 2018 r. poz. 1924, z późn.zm. Aby móc starać się o emeryturę pomostową należy spełnić określone warunki. Co ważne wszystkie warunki muszą być spełnione łącznie. Warunki wymagane do przyznania emerytury pomostowej można sklasyfikować w dwóch grupach.

Pierwsza z nich dotyczy ogółu pracowników wykonujących pracę w szczególnych warunkach i o szczególnym charakterze, a warunki do uzyskania uprawnień emerytalnych określa art. 4 ustawy o emeryturach pomostowych.

Druga grupa to osoby, które- z uwagi na bardzo szczególny rodzaj wykonywanej pracy- mają złagodzone warunki dotyczące wieku uprawniającego do emerytury. Warunki wymagane do przyznania emerytury dla tych osób określone są w art. 5-11 ustawy o emeryturach pomostowych (są to m.in. personel pokładowy wykonujący pracę w powietrzu na statkach powietrznych, pracownicy wykonujący prace w morskich portach handlowych oraz przedsiębiorstwach pomocniczych działających na rzecz tych portów, pracownicy wykonujący prace w hutnictwie, maszyniści pojazdów trakcyjnych oraz pracownicy wykonujące pracę górnicze).

Z uwagi na obszerność tematu oraz fakt, że w ramach świadczenia Poradnictwa Obywatelskiego najczęściej spotykamy się z pytaniami dotyczącymi emerytury pomostowej na zasadach ogólnych (art. 4 ustawy o emeryturze pomostowej) oraz od pracowników branży hutniczej, skupimy się na tych dwóch zagadnieniach.

Zgodnie z art. 4 ustawy o emeryturach pomostowych prawo do emerytury przysługuje osobie która spełnia następujące warunki:

- 1.urodzenie się po 31 grudnia 1948 r.,
2. ukończone co najmniej 55 lat (kobiety) lub 60 lat (mężczyźni),
- 3.udowodniony co najmniej 15-letni staż pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze,
4. co najmniej 20 lat (kobiety) lub 25 lat (mężczyźni) stażu ubezpieczeniowego (okresy składkowe i nieskładkowe),
5. przed 1 stycznia 1999 r. praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, która jest wymieniona w dotychczasowych przepisach lub w nowych wykazach prac,
6. po 31 grudnia 2008 r. praca w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, która jest wymieniona w nowych wykazach prac,
7. rozwiązany stosunek (stosunki) pracy.

Ważne

Emerytura pomostowa przysługuje tylko pracownikom, a więc osobom, które pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wykonywały w ramach stosunku pracy. Prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej lub umowy zlecenia – nie uprawnia do otrzymania emerytury pomostowej. Praca musi być wykonywana w pełnym wymiarze czasu pracy. (nie może to np. być ½ etatu).

Co to jest praca w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze

Zgodnie z zapisami ustawy o emeryturach pomostowych za prace w szczególnych warunkach uważa się prace związane z czynnikami ryzyka które z wiekiem mogą z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, które mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej stawiają przed pracownikami wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku; wykaz prac w szczególnych warunkach określa załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych. *(załączony do niniejszego poradnika)*

Prace o szczególnym charakterze to prace wymagające szczególnej odpowiedzialności oraz szczególnej sprawności psychofizycznej, których możliwość należytego wykonywania w sposób niezagrażający bezpieczeństwu publicznemu, w tym zdrowiu lub życiu innych osób, zmniejsza się przed osiągnięciem wieku emerytalnego na skutek pogorszenia sprawności psychofizycznej, związanego z procesem starzenia się. Wykaz prac o szczególnym charakterze określa załącznik nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych. *(załączony do niniejszego poradnika)*

Jak wspomniano wyżej praca w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze musi być wykonywana przed 1 stycznia 1999 r. jak i po 31 grudnia 2008 r. Biorąc pod uwagę, że klientami punktu NPO są często osoby zgłaszające się z decyzjami odmownymi w zakresie przyznania emerytury pomostowej w której jako postawa odmowy wskazane jest, że wykonywana praca nie znajduje się w stosownych wykazach należy wyjaśnić, że praca wykonywana:

- przed 1 stycznia 1999 r.- może to być zarówno praca wymieniona w nowych wykazach prac (załączniki 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych), jak i prace wymienione w zał. A i B do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. (*wszystkie przedstawione na końcu niniejszego poradnika*) natomiast
- po 31 grudnia 2008 r. muszą być to prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze tj. praca ta musi być wymieniona w nowych wykazach prac. Nie może więc być to praca widniejąca w zał. A i B do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.

Z praktyki punktów NPO zasadnym jest wskazanie, że przy ustalaniu czy zostały spełnione warunki wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wystarczające jest udowodnienie, że praca ta wykonywana była zarówno przed 1 stycznia 1999 r. jak i po 31 grudnia 2008 r. – przez co najmniej 1 dzień. W zdecydowanej większości problematyczną kwestią w przypadku klientów punktu NPO jest brak posiadania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze po 31 grudnia 2008 r. wówczas najrozsądniejszym jest podjąć pracę wymienioną w nowym wykazie chociażby na minimalny okres 1 dnia.

Ógólny staż ubezpieczeniowy wymagany do przyznania emerytury pomostowej wynosi 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn. Przy ustalaniu tego stażu uwzględnia się wyłącznie okresy wskazane w ustawie tj:

- okresy składkowe, wymienione w art. 6 oraz 8 ustawy o emeryturach i rentach z funduszu ubezpieczeń społecznych
- okresy nieskładkowe- wymienione w art. 7 ustawy o emeryturach i rentach z funduszu ubezpieczeń społecznych.

Powyższe okresy uwzględnia się na zasadach przewidzianych w art. 5 i 11 ustawy o emeryturach i rentach z funduszu ubezpieczeń społecznych

Dla uzyskania prawa do emerytury pomostowej wymagane jest rozwiązanie stosunku pracy. Dotyczy to wszystkich stosunków pracy w jakich pozostaje ubezpieczony, bez względu na wymiar czasu pracy oraz rodzaju pracy, nie ma znaczenia również tryb rozwiązywania stosunku pracy.

Zgodnie z art. 7 ustawy o emeryturach pomostowych , prawo do tego świadczenia w obniżonym wieku przysługuje **pracownikom wykonującym w hutnictwie prace w szczególnych warunkach** wymienione w pkt. 4-12 załącznika nr 1 do tej ustawy. Pracownik wykonujący w hutnictwie wymienione wyżej prace w szczególnych warunkach nabywa prawo do emerytury pomostowej jeżeli:

- 1) osiągnął wiek wynoszący co najmniej 55 lat;
- 2) ma okres pracy w szczególnych warunkach w hutnictwie wymienionej w pkt. 4-12 załącznika nr 1 do ustawy, wynoszący co najmniej 15 lat;
- 3) lekarz medycyny pracy wydał orzeczenie o niezdolności do wykonywania prac w szczególnych warunkach wymienionych w pkt. 4-12 załącznika nr 1 do ustawy.

A ponadto:

- 1) urodził się po 31 grudnia 1948 r.,
- 2) ma co najmniej 20 lat (kobiety) lub 25 lat (mężczyźni) stażu ubezpieczeniowego (okresy składkowe i nieskładkowe),
- 3) przed 1 stycznia 1999 r. praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, która jest wymieniona w dotychczasowych przepisach lub w nowych wykazach prac,
- 4) po 31 grudnia 2008 r. praca w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, która jest wymieniona w nowych wykazach prac,
- 5) rozwiązany stosunek (stosunki) pracy.

Ważne

Udokumentowanie 15 lat pracy nie podlega sumowaniu z okresami innej pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze. Cały okres 15 lat musi być przepracowany w warunkach wynikających z pkt. 4-12 załącznika nr 1 .

W razie zbiegu prawa do emerytury pomostowej z prawem do renty, uposażenia w stanie spoczynku, zasiłku przedemerytalnego, świadczenia przedemerytalnego lub innego świadczenia o charakterze emerytalnym lub rentowym, ustalonym na podstawie odrębnych ustaw, przysługuje tylko jedno z tych świadczeń – wyższe lub wybrane przez uprawnionego.

Jakie dokumenty należy złożyć do ZUS?

- Wniosek o emeryturę pomostową
- informacja o okresach składkowych i nieskładkowych
- dokumenty potwierdzające okresy m.in.: *pracy, prowadzenia działalności pozarolniczej, służby wojskowej, pobierania zasiłku dla bezrobotnych, urlopu wychowawczego, nauki w szkole wyższej*
- dokumenty potwierdzające okresy wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (*świadcstwo wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub*

świadcstwo pracy, zaświadczenie potwierdzające okres wykonywania pracy w szczególnych warunkach, wystawione przez pracodawcę, zakład pracy lub organy założycielskie zlikwidowanych zakładów pracy, z wyjątkiem wojewodów, w tym m.in. przez Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii oraz Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa.

-dokumenty potwierdzające osiągnięte wynagrodzenie przed 1 stycznia 1999 r.

-zaświadczenie lekarza medycyny pracy o orzeczonej niezdolności do wykonywania prac w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze.

Emerytura rolnicza

Emerytura rolnicza z KRUS jest obok świadczeń emerytalnych z ZUS jednym z dwóch podstawowych świadczeń emerytalnych, z których skorzystać mogą obywatele. Zasady przyznawania i otrzymywania świadczeń emerytalnych rolnikom reguluje ustawa z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników. Dz.U.2021.poz. 266 z późn. zm.

Zgodnie z art. 19 par 1 ustawy emerytura rolnicza przysługuje ubezpieczonemu, który spełnia łącznie następujące warunki:

- 1) osiągnął wiek emerytalny; wiek emerytalny kobiety wynosi 60 lat, a mężczyzny 65 lat;
- 2) podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 25 lat,.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników przewiduje także możliwość przyznania ubezpieczonemu rolnikowi tzw: „wcześniejszej” emerytury rolniczej, jeśli do dnia 31 grudnia 2017 r. spełnił on łącznie następujące warunki

- 1) osiągnął wiek 55 lat, (kobieta), albo 60 lat, (mężczyzna);
- 2). podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 30 lat;
- 3).zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej (art. 19 par.2 ustawy)

Okres podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu to okres ubezpieczenia społecznego rolników począwszy od 1 stycznia 1991 r. Do okresów podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu, od których zależy prawo do emerytury rolniczej, zalicza się okresy:

- 1) podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników indywidualnych i członków ich rodzin w latach 1983-1990;
- 2) prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16. roku życia, przed dniem 1 stycznia 1983 r.;

3) od których zależy prawo do emerytury zgodnie z przepisami emerytalnymi. Przepisy emerytalne to przepisy ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2020 r. poz. 53 z późn. zm.).

Co ważne okresów, o których mowa wyżej, nie zalicza się do ubezpieczenia, jeżeli zostały one zaliczone do okresów, od których zależy prawo do emerytury na podstawie odrębnych przepisów. Powyższe, ma związek z licznymi reformami systemu emerytalnego w Polsce.

Z czego składa się świadczenie emerytalne rolnika

Świadczenie emerytalne rolnika składa się z dwóch części:

1. część składkowej- jej wysokość uzależniona jest od stażu ubezpieczeniowego i wysokości emerytury podstawowej, wypłacana niezależnie do zaprzestania przez świadczeniobiorcę prowadzenia działalności rolniczej
2. część uzupełniająca- jej wysokość wynosi od 85 do 95 procent emerytury podstawowej.

Wypłata uzależniona jest od prowadzenia działalności rolniczej. W przypadku gdy świadczeniobiorca prowadzi działalność rolniczą wypłata ulega zawieszeniu, chyba że prowadzi działalność rolniczą z małżonkiem podlegającym rolniczemu ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu z mocy ustawy, wówczas część uzupełniająca nie jest zawieszana.

Aby trzymać obie części emerytury rolniczej, rolnik musi wyzbyć się gospodarstwa poprzez przeniesienie jego własności na inną osobę. Najczęściej spotykanymi formami takiego przeniesienia są:

- umowa darowizny – w tej formie właściciel gospodarstwa rolnego przenosi nieodpłatnie na rzecz obdarowanego własność i posiadanie gospodarstwa rolnego,
- umowa o dożywocie – umową taką właściciel gospodarstwa rolnego przenosi nieodpłatnie własność gospodarstwa rolnego i zapewnia sobie pomoc i opiekę (dożywotnie utrzymanie) od osoby, która przejmuje własność gospodarstwa rolnego,
- umowa sprzedaży – umową taką właściciel gospodarstwa rolnego przenosi własność gospodarstwa rolnego na rzecz nowego właściciela, a ten przyjmuje to gospodarstwo za umowną cenę.

Istnieje jednak możliwość aby pomimo braku wyzbycia się gospodarstwa, pobierać emeryturę rolniczą. Świadczeniobiorca powinien zawrzeć umowę dzierżawy, z tym że aby umowa dzierżawy mogła być podstawą do wypłaty części uzupełniającej emerytury oprócz warunków przewidzianych w kodeksie cywilny dla tej umowy– musi spełniać warunki

określone w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników, a mianowicie dzierżawa powinna być zawarta w formie pisemnej zawartej co najmniej na 10 lat, jej zawarcie musi potwierdzić wójt, właściwy ze względu na miejsce położenia przedmiotu dzierżawy. Dzierżawa może być zawarta z osobą niebędącą:

- a) małżonkiem emeryta,
- b) jego zstępnym lub pasierbem,
- c) osobą pozostającą z emerytem we wspólnym gospodarstwie domowym,
- d) małżonkiem osoby, o której mowa w lit. b lub c;

Rolnik może pobierać emeryturę również jeżeli jest właścicielem gruntów trwale wyłączonych z produkcji rolniczej na podstawie odrębnych przepisów, w tym zalesionych gruntów rolnych; bądź do jego małżonka (z którym emeryt lub rencista zawarł związek małżeński po ustaleniu prawa do emerytury lub renty rolniczej z ubezpieczenia) należą grunty i działki specjalne, bądź jest właścicielem (lub posiada udział we współwłasności) nieustalonej odpowiednimi dokumentami urzędowymi nieruchomości, jeżeli grunty będące przedmiotem tej własności (współwłasności) nie znajdują się w posiadaniu rolnika lub jego małżonka.

Jak uzyskać emeryturę rolniczą

Zgodnie z ustawą o ubezpieczeniu społecznym rolników, aby uzyskać świadczenie emerytalne należy złożyć odpowiedni wniosek. Do wniosku powinny być również dołączone dowody, które uzasadniają prawo do świadczeń oraz wpływają na ich wysokość. W związku z powyższym wnioskodawca starający się o przyznanie prawa do emerytury rolniczej oprócz dokumentów stwierdzających tożsamość oraz datę urodzenia powinien przedłożyć:

- dokumenty potwierdzające okresy pracy i prowadzenia gospodarstwa rolnego oraz podlegania z tego tytułu ubezpieczeniu społecznemu rolników i opłacenia składek (o ile takie dokumenty nie znajdują się w posiadaniu KRUS),
- dokumenty potwierdzające okresy podlegania ubezpieczeniu społecznemu, o ile legitymuje się innym ubezpieczeniem społecznym niż rolnicze,
- dokumenty potwierdzające okresy ubezpieczenia przebyte w państwach UE/EOG, Szwajcarii lub w państwach, z którymi łączy Polskę umowa o zabezpieczeniu społecznym, (o ile legitymuje się okresami ubezpieczenia za granicą), a w razie braku takich dokumentów wskazać instytucję, w której był ubezpieczony lub nazwę i adres pracodawcy.

Łączenie świadczenia emerytalnego z KRUS ze świadczeniem emerytalnym z ZUS

W obecnie obowiązującym systemie prawnym istnieją dwie możliwości powiązania świadczeń emerytalnych z ZUS oraz KRUS. Pobieranie tych dwóch świadczeń jednocześnie, bądź zwiększenie emerytury z ZUS o tzw. część rolniczą.

Możliwość jednoczesnego pobierania emerytury z KRUS i ZUS uzależniona jest od okresu w którym ubezpieczony się urodził, powyższe regulacje wynikają z reformy emerytalnej przeprowadzanej w 1999 r. W przypadku osób urodzonych przed 1 stycznia 1949 r., uprawnionemu wypłaca się tylko jedno wybrane przez niego świadczenie. Natomiast w przypadku osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r. obowiązuje zasada odrębności systemów ubezpieczeń, a co za tym idzie osoby uprawnione jednocześnie do emerytury rolniczej i do emerytury powszechnej, mają prawo pobierania obu świadczeń jednocześnie. Pamiętać należy że aby pobierać oba te świadczenia trzeba spełniać wszystkie warunki do ich uzyskania (emerytura z ZUS – ukończenie powszechnego wieku emerytalnego, podleganie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym – niezależnie od długości stażu ubezpieczeniowego (może być nawet 1 dzień, emerytura z KRUS- ukończenie powszechnego wieku emerytalnego, posiadanie okresu ubezpieczenia rolniczego 25 lat). Każda z instytucji ubezpieczeniowych (ZUS i KRUS) przyznane świadczenie emerytalne będzie wypłacać niezależnie.

Natomiast uprawniony, który posiada okresy opłacania składek rolniczych w wymiarze krótszym niż 25 lat, może ubiegać się o emeryturę powszechną zwiększoną o tzw. część rolną, ustalaną według zasad wymiaru części składowej emerytury rolniczej (art. 26a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych).

Łączenie pracy z emeryturą-zasady

Pomimo, iż w społeczeństwie przyjęło się że po przejściu na emeryturę pozostaje już tylko odpoczynek, coraz częściej osoby pobierające to świadczenie decydują się na podejmowanie pracy z uwagi na fakt, że emerytury w Polsce nie należą do wysokich i często nie wystarczają

na zaspokojenie wszystkich bieżących potrzeb. Dodatkowe zatrudnienie pozwala na zwiększenie bieżących dochodów oraz zwiększenie świadczenia emerytalnego. Pamiętać należy że podjęcie pracy w trakcie emerytury może mieć wpływ na jej wysokość jeśli odprowadzane były składki na ubezpieczenia społeczne. Co ważne, świadczenie emerytalne z tego tytułu nie zwiększy się automatycznie, uprawniony musi złożyć do ZUS wniosek ponowne przeliczenie podstawy wymiaru emerytury, uwzględniając zarobki wypracowane po przyznaniu świadczenia emerytalnego.

Wskazać należy, że w pewnych wypadkach podejmując zatrudnienie, wypłata emerytury zostanie zawieszona bądź zostanie pomniejszona.

Kiedy emerytura zostanie pomniejszona bądź zawieszona

Na to, czy dojdzie do zawieszenia lub zmniejszenia świadczenia, ma wpływ przede wszystkim przychód z działalności, od której są obowiązkowe składki na ubezpieczenia społeczne. Takim przychodem są m.in.:

- z pracy na podstawie stosunku pracy;
- z pracy na podstawie umowy zlecenia lub współpracy przy tej umowie;
- z pracy na podstawie umowy agencyjnej lub współpracy przy tej umowie;
- z pracy na podstawie umowy o świadczenie usług (innej niż umowa zlecenia lub agencyjna), do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, lub z współpracy przy tej umowie;
- z pracy wykonywana na podstawie umowy-zlecenia, umowy agencyjnej, innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego stosuje się przepisy o zleceniu, umowy o dzieło,- jeżeli umowę taką zawrzesz z pracodawcą, z którym pozostajesz w stosunku pracy lub jeżeli w ramach takiej umowy (zawartej z innym podmiotem) wykonujesz pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostajesz w stosunku pracy,
- z pozarolniczej działalności oraz współpracy przy jej wykonywaniu;
- z pracy nakładczej;
- z pracy w rolniczej spółdzielni produkcyjnej i spółdzielni kółek rolniczych;
- z odpłatnej pracy na podstawie skierowania do pracy w czasie kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania;
- ze stypendium sportowego;
- ze sprawowania mandatu posła i posła do Parlamentu Europejskiego oraz senatora;

- z wynagrodzenia za pełnienie funkcji członka rady nadzorczej;
- ze służby w tzw. służbach mundurowych (Policja, Straż Pożarna itd.);
- z działalności wykonywanej za granicą;
- z zasiłków chorobowych, macierzyńskich i opiekuńczych;
- z wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy;
- ze świadczenia rehabilitacyjnego i wyrównawczego;
- z zasiłku wyrównawczego oraz dodatku wyrównawczego.

Świadczenie zostanie zawieszono lub zmniejszone także wtedy, gdy osoba będąca na emeryturze osiąga przychód z dodatkowej pracy i jest wyłączona z obowiązku ubezpieczeń społecznych, ponieważ pobiera emeryturę lub rentę; lub wykonuje dodatkową pracę, od której nie trzeba opłacać składek na ubezpieczenia społeczne, bo opłaca już składki na te ubezpieczenia z innego tytułu.

Jeżeli przychód jaki zamierza osiągnąć osoba będąca na emeryturze:

- nie przekroczy 70% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia – świadczenie będzie wypłacane w pełnej wysokości;
- wyniesie ponad 70% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, ale nie więcej niż 130% tej kwoty – świadczenie zostanie zmniejszone;
- przekroczy 130% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia – wypłata świadczenia zostanie zawieszona.

Wysokość przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia ogłasza co kwartał Prezes Głównego Urzędu Statystycznego.

Ważne

Powyższe zasady dotyczące zawieszania i zmniejszania wypłat z tytułu świadczenia emerytalnego stosuje się również o emerytury pomostowej z jednym wyjątkiem - Prawo do emerytury pomostowej ulega zawieszeniu bez względu na wysokość uzyskiwanego przychodu w razie podjęcia przez uprawnionego do emerytury pomostowej pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, (art. 17 pkt 4 Ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych Dz.U.2018.1924 z późn. zm.)

Kiedy nie dojdzie do zawieszenia bądź zmniejszenia świadczenia emerytalnego

Wypłata świadczenia emerytalnego nie ulegnie zmniejszeniu ani zawieszeniu – niezależnie od wysokości uzyskanego przychodu – jeżeli uprawniony:

- ma prawo do emerytury i ukończył powszechny wiek emerytalny;
- ma prawo do emerytury częściowej;
- ma prawo do renty inwalidy wojennego z tytułu pobytu w obozie i w miejscach odosobnienia lub do renty rodzinnej po takim inwalidzie;
- ma prawo do renty inwalidy wojskowego w związku ze służbą wojskową lub renty rodzinnej po żołnierzu, którego śmierć ma związek ze służbą wojskową.

Ważne

Jeżeli osoba posiadająca prawo do świadczenia emerytalnego chce kontynuować zatrudnienie u poprzedniego pracodawcy i otrzymywać emeryturę, musi rozwiązać stosunek pracy chociażby na minimalny okres. W przeciwnym razie Zakład Ubezpieczeń Społecznych zawiesi wypłatę emerytury do czasu, aż uprawniony rozwiąże stosunek pracy i złoży wniosek o podjęcie wypłaty emerytury.

Postępowanie odwoławcze

Często może się zdarzyć, że pomimo złożenia dokumentów, organ odpowiedzialny za przyznanie nam świadczenia emerytalnego (ZUS, KRUS), odmówi przyznania świadczenia, bądź ustali je w ocenie uprawnionego w niewłaściwej wysokości. Pamiętać wówczas należy, że nasze szanse na otrzymanie świadczenia nie są stracone. Po wydaniu niekorzystnej decyzji przysługuje nam odwołanie do Sądu Okręgowego Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych właściwego według miejsca mieszkania wnioskodawcy. Na złożenie odwołania mamy 30 dni od dnia otrzymania decyzji. Odwołanie składamy za pośrednictwem organu który wydał niekorzystną decyzję (ZUS albo KRUS). Warto wspomnieć, że w postępowaniu sądowym mamy dużo więcej możliwości udowodnienia naszych racji, możemy powołać dowód z opinii biegłego, przesłuchiwać świadków którzy potwierdzą wskazywane przez nas okoliczności. Jeżeli po zakończeniu postępowania orzeczenie będzie dla nas niekorzystne, przysługuje nam apelacja do

sądu wyższej instancji-Sądu Apelacyjnego. Aby skorzystać z tej drogi należy w ciągu 7 dni od dnia ogłoszenia lub doręczenia wyroku I instancji, złożyć wniosek o uzasadnienie tegoż wyroku i po jego otrzymaniu w ciągu 14 dni sporządzić apelację i wnieść ją do Sądu Apelacyjnego za pośrednictwem Sądu Okręgowego który wydał niekorzystne orzeczenie. Co ważne wszelkie informacje dotyczące ewentualnego odwoływania się od niekorzystnej decyzji zawarte są w pouczeniach zawartych w pismach z ZUS-KRUS jak i właściwych sądów, dlatego warto pamiętać o czytaniu pouczeń.

Załącznik nr 1

Załączniki do ustawy
z dnia 19 grudnia 2008 r.

Załącznik nr 1 WYKAZ PRAC W SZCZEGÓLNYCH WARUNKACH

Lp.	Rodzaj prac
1	2
1	Prace bezpośrednio przy przeróbce mechanicznej węgla oraz rud metali lub ich wzbogacaniu.
2	Prace udostępniające lub eksploatacyjne związane z urabianiem minerałów skalnych.
3	Prace pod ziemią bezpośrednio przy drążeniu tuneli w górotworze.
4	Prace bezpośrednio przy zalewaniu form odlewniczych, transportowaniu naczyń odlewniczych z płynnym, rozgrzanym materiałem (żeliwo, staliwo, metale nieżelazne i ich stopy).
5	Prace bezpośrednio przy ręcznej obróbce wykańczającej odlewy: usuwanie elementów układu wlewowego, ścinanie, szlifowanie powierzchni odlewów oraz ich malowanie na gorąco.
6	Prace bezpośrednio przy obsłudze wielkich pieców oraz pieców stalowniczych lub odlewniczych.
7	Prace murarskie bezpośrednio w piecach hutniczych, odlewniczych, bateriach koksowniczych oraz w piecach do produkcji materiałów ceramicznych.
8	Prace bezpośrednio przy ręcznym zestawianiu surowców lub ręcznym formowaniu wyrobów szklanych w hutnictwie szkła.
9	Prace bezpośrednio przy kuciu ręcznym w kuźniach.
10	Prace bezpośrednio przy obsłudze agregatów i urządzeń do produkcji metali nieżelaznych.
11	Prace bezpośrednio przy obsłudze ciągów walcowniczych: przygotowanie, dozоровanie pracy walców lub samotoków, ingerencja przy wypadaniu i zaklinowaniu materiałów.
12	Prace przy obsłudze dźwignic bezpośrednio przy wytapianiu surówki, stopów żelaza lub metali nieżelaznych.
13	Prace bezpośrednio przy produkcji koksu w bateriach koksowniczych.
14	Prace bezpośrednio przy wypychaniu koksu z baterii koksowniczych, gaszeniu lub sortowaniu koksu.
15	Prace bezpośrednio przy produkcji materiałów formierskich lub izolacyjnoogrzewczych używanych w odlewnictwie i hutnictwie.
16	Prace bezpośrednio przy ręcznym załadunku lub wyładunku pieców komorowych wyrobami ogniotrwałymi.
17	Prace bezpośrednio przy ręcznym załadunku lub rozładunku gorących wyrobów ceramicznych.
18	Prace bezpośrednio przy formowaniu wyrobów ogniotrwałych wielkogabarytowych przy użyciu ręcznych narzędzi wybracyjnych.
19	Prace przy ręcznym formowaniu, odlewaniu, czyszczeniu lub szklwieniu wyrobów ceramicznych.
20	Prace nurka lub kesoniarza, prace w komorach hiperbarycznych.
21	Prace fizyczne ciężkie bezpośrednio przy przeładunku w ładowniach statku.
22	Prace rybaków morskich.
23	Prace na statkach żeglugi morskiej.
24	Prace na morskich platformach wiertniczych.
25	Prace w powietrzu wykonywane na statkach powietrznych przez personel pokładowy.
26	Prace bezpośrednio przy obsłudze urządzeń wiertniczych i wydobywczych przy poszukiwaniu złóż ropy naftowej lub gazu ziemnego.
27	Prace bezpośrednio przy obróbce odwiertów w górnictwie otworowym: ropy naftowej lub gazu ziemnego.
28	Prace bezpośrednio przy spawaniu łukowym lub cięciu termicznym w pomieszczeniach o bardzo małej kubaturze, z utrudnioną wentylacją (podwójne dna statków, zbiorniki, rury itp.).
29	Prace bezpośrednio przy malowaniu, nitowaniu lub montowaniu elementów wyposażenia w pomieszczeniach o bardzo małej kubaturze z utrudnioną wentylacją (podwójne dna statków, zbiorniki, rury itp.).
30	Prace wewnątrz cystern, kotłów, a także zbiorników o bardzo małej kubaturze po substancjach niebezpiecznych.
31	Prace przy ręcznym układaniu na gorąco nawierzchni z mieszanek mineralno-bitumicznych.
32	Prace bezpośrednio przy przetwórstwie materiałów zawierających azbest lub prace rozbiórkowe związane z ich usuwaniem.
33	Prace garbarskie bezpośrednio przy obróbce mokrych skór.
34	Prace bezpośrednio przy zrywce lub ręcznej ścinie drzew przenośną pilarką z piłą łańcuchową.
35	Prace w pomieszczeniach o narzuconej technologii temperaturze powietrza poniżej 0 °C.

36	Prace fizyczne ciężkie w podziemnych kanałach ściekowych.
37	Prace tancerzy zawodowych związane z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym.
38	Prace przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz prace na wysypiskach i wylewiskach nieczystości związane z bardzo ciężkim wysiłkiem fizycznym.
39	Prace przy kuciu ręcznym w kuźniach przemysłowych oraz obsłudze młotów mechanicznych.
40	Prace przy produkcji węglików spiekanych, elektrod, rud i walczaków oraz żelazostopów.

ZAŁĄCZNIK Nr 2 WYKAZ PRAC O SZCZEGÓLNYM CHARAKTERZE

Lp.	Rodzaj prac
1	2
1	Prace pilotów statków powietrznych (pilot, instruktor).
2	Prace kontrolerów ruchu lotniczego.
3	Prace mechaników lotniczych związane z bezpośrednią obsługą potwierdzającą bezpieczeństwo statków powietrznych na płycie lotniska.
4	Prace nawigatorów na statkach morskich oraz pilotów morskich.
5	Prace maszynistów pojazdów trakcyjnych (maszynista pojazdów trakcyjnych, maszynista instruktor, maszynista zakładowy, maszynista wieloczynnościowych i ciężkich maszyn do kolejowych robót budowlanych i kolejowej sieci trakcyjnej, kierowca lokomotywy spalinowej o mocy do 300 KM, pomocnik maszynisty pojazdów trakcyjnych) i kierowników pociągów.
6	Prace bezpośrednio przy ustawianiu drogi przebiegu pociągów i pojazdów metra (dyżurny ruchu, nastawniczy, manewrowy, ustawiacz, zwrotniczy, rewident taboru bezpośrednio potwierdzający bezpieczeństwo pociągu, dyspozytor ruchu metra, dyżurny ruchu i stacji metra).
7	Prace funkcjonariuszy straży ochrony kolei.
8	Prace kierowców autobusów, trolejbusów oraz motorniczych tramwajów w transporcie publicznym.
9	Prace kierowców pojazdów uprzywilejowanych.
10	Prace kierowców pojazdów przewożących towary niebezpieczne wymagające oznakowania pojazdu tablicą ostrzegawczą barwy pomarańczowej, zgodnie z przepisami Umowy europejskiej dotyczącej międzynarodowego przewozu drogowego towarów niebezpiecznych (ADR), sporządzonej w Genewie dnia 30 września 1957 r. ¹
11	Prace operatorów reaktorów jądrowych.
12	Prace operatorów żurawi wieżowych, do obsługi których są wymagane uprawnienia kategorii IŻ lub równorzędne oraz dźwignic portowych lub stoczniowych.
13	Prace przy bezpośrednim sterowaniu procesami technologicznymi mogącymi stwarzać zagrożenie wystąpienia poważnej awarii przemysłowej ze skutkami dla bezpieczeństwa publicznego.
14	Prace przy bezpośrednim sterowaniu procesami technicznymi mogącymi spowodować awarię techniczną z poważnymi skutkami dla bezpieczeństwa publicznego.
15	Prace bezpośrednio przy produkcji materiałów wybuchowych, środków strzałowych, wyrobów pirotechnicznych oraz ich konfekcjonowaniu.
16	Prace bezpośrednio przy sterowaniu blokami energetycznymi wytwarzającymi energię elektryczną lub ciepłą.
17	Prace elektromonterów bezpośrednio przy usuwaniu awarii oraz eksploatacji napowietrznych sieci elektroenergetycznych w warunkach prac pod napięciem.
18	Prace członków zespołów ratownictwa medycznego.
19	Prace członków zawodowych ekip ratownictwa (chemicznego, górskiego, morskiego, górnictwa otworowego).

20	Prace pracowników jednostek ochrony przeciwpożarowej, o których mowa w art. 15 pkt 1a-5 i 8 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej ² , uczestniczących bezpośrednio w akcjach ratowniczych.
21	Prace nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, ośrodkach szkolno-wychowawczych, schroniskach dla nieletnich oraz zakładach poprawczych, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich ³ .
22	Prace personelu sprawującego opiekę nad mieszkańcami domów pomocy społecznej dla przewlekle psychicznie chorych, niepełnosprawnych intelektualnie dzieci i młodzieży lub dorosłych, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ⁴ .
23	Prace personelu medycznego oddziałów psychiatrycznych i leczenia uzależnień w bezpośrednim kontakcie z pacjentami, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego ⁵ .
24	Prace personelu medycznego w zespołach operacyjnych dyscyplin zabiegowych i anestezjologii w warunkach ostrego dyżuru.

Załącznik nr 2

Załącznik do Rozporządzenia
Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r

WYKAZ A

Prace w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego.

Dział I. W górnictwie

1. Prace pod ziemią
2. Wydobywanie odkrywkowe węgla brunatnego, piasku podsadzowego, anhydrytu i gipsu
3. Wydobywanie, obróbka i przeróbka surowców skalnych oraz wydobywanie ropy naftowej i gazu
4. Prace wiertnicze, geofizyczne, hydrogeologiczne i geodezyjne przy poszukiwaniu surowców i wody
5. Przeróbka mechaniczna węgla
6. Produkcja brykietów z węgla
7. Prace na oddziałach prażalni łupków
8. Prace na zwałowiskach górniczych, hutniczych i elektrociepłowniczych.

Dział II. W energetyce

Prace przy wytwarzaniu i przesyłaniu energii elektrycznej i ciepłej oraz przy montażu, remoncie i eksploatacji urządzeń elektroenergetycznych i ciepłych.

Dział III. W hutnictwie i przemyśle metalowym Spiekalnie rud i wielkie piece

1. Sortowanie, przygotowywanie i ładowanie wsadu
2. Spiekanie rud i sortowanie spieku
3. Rozładunek, przygotowanie i namiar materiałów wsadowych
4. Obsługa urządzeń wielkiego pieca
5. Obsługa nagrzewnic
6. Rozlewanie, rozbijanie, ładowanie i transport surówki i żuźla wielkopieczowego
7. Odbieranie pyłu z urządzeń odpylających gaz wielkopieczowy.

Stalownie

8. Rozładunek i przygotowywanie wsadu
9. Obsługa mieszalników surówki
10. Obsługa pieców stalowniczych, przygotowywanie do rozlewania i rozlewanie stali oraz apretura wlewków.

Walcownie, ciągarnie, prasownie, młotownie oraz produkcja elementów dla kolejnictwa

11. Obsługa walcarek i ciągarek oraz urządzeń pomocniczych w walcowni i ciągarni
12. Wykańczanie wyrobów walcowanych i ciągnionych
13. Oczyszczanie kanałów i przewodów gazowych

14. Obsługa pieców grzewczych, młotów, pras, kuźniarek, walcarek obręczy i kół, walcarek gwintów i wiertel, ręczna obróbka na gorąco oraz regeneracja oprzyrządowania kuźniczego.

Produkcja węglików spiekanych, elektrod, rud i walczaków oraz żelazostopów

15. Obsługa urządzeń do przygotowywania i prasowania proszków
16. Obsługa pieców spiekalniczych i obróbka końcowa węglików
17. Obsługa urządzeń do produkcji rdzeni elektrodowych, przygotowywanie masy otulinowej, produkcja elektrod
18. Obsługa urządzeń podstawowych i pomocniczych w spawalniach i zgrzewalniach rur i walczaków
19. Przygotowywanie wsadu do produkcji żelazostopów
20. Obsługa pieców i ich urządzeń pomocniczych.

Odlewanie staliwa, żeliwa, metali nieżelaznych i rur

21. Przygotowywanie mas formierskich i prace formierzy oraz rdzeniarzy
22. Obsługa żeliwiaków, rozlewni i ich urządzeń pomocniczych
23. Wybijanie, oczyszczanie i wykańczanie odlewów.

Produkcja tlenku cynku i cynku

24. Obsługa pieców przewałowych i spiekanych wahadłowo-obrotowych wraz z ich urządzeniami pomocniczymi oraz obsługa urządzeń kruszących i odpylni
25. Czyszczenie przewodów, chłodnic i kanałów
26. Obsługa pieców przawalniczych i spiekalnych, młynów, suszarni i urządzeń sortujących, odpylni oraz urządzeń pomocniczych
27. Czyszczenie kanałów
28. Obsługa pieców destylacyjnych, szybowych, pieców do produkcji pyłów, rafinacyjnych i rektyfikacyjnych, pieców Thede wraz z ich urządzeniami pomocniczymi oraz obsługa pieców do przetapiania złomu cynkowego i przesiewalni pyłu cynkowego
29. Przygotowywanie wsadu
30. Obsługa odpylni i oczyszczanie kanałów
31. Obsługa agregatów i urządzeń do ługowania koncentratów i tlenku cynku, oczyszczanie roztworów elektrolizy cynku

32. Obsługa pieców topielnych
33. Obsługa wanien elektrolitycznych
34. Obsługa pieców produkcyjnych, odpylni i pakowanie bieli cynkowej.

Produkcja oraz przetwórstwo ołowiu i kadmu

35. Produkcja i przetwórstwo kadmu
36. Produkcja, przetwórstwo ołowiu oraz powlekanie ołowiem; ołowiowanie blach ocynkowanych.

Produkcja miedzi i odzysk metali

37. Produkcja i przetwórstwo hutnicze miedzi
38. Przerób złomu metali w zakładach hutniczych
39. Chemiczny i elektrochemiczny odzysk metali.

Produkcja aluminium

40. Prace wykonywane w zakładach produkujących aluminium.

Odcynowanie blachy białej i odmiedziowanie platerów

41. Prace przy ługowaniu oraz elektrolizie cyny i miedzi

42. Obsługa pieców i odpylni.

Odlewanie metali nieżelaznych i ich stopów

43. Obsługa pieców rafinacyjnych, topielnych, formiarni, urządzeń odpylających i odlewniczych.

Przeróbka plastyczna metali

44. Obsługa pieców do podgrzewania i obróbki cieplnej

45. Obsługa agregatów do walcowania, tłoczenia i ciągnięcia wraz z urządzeniami pomocniczymi i wykańczającymi

46. Obsługa urządzeń do trawienia.

Produkcja uboczna metali i chemikali

47. Produkcja talu, proszków metali i niemetalu oraz wyrobów spiekanych z tych proszków.

Hutnictwo żelaznika

48. Obsługa urządzeń kruszących, separatorów magnetycznych i przemiałowy

49. Obsługa pieców obrotowych i elektrycznych wraz z urządzeniami pomocniczymi (odpylni).

Wzbogacanie mechaniczne i flotacja rud metali

50. Obsługa urządzeń kruszących, sortujących, osadzarek, osadników filtrów i suszarni oraz urządzeń do przeróbki odpadowych surowców metali nieżelaznych

51. Obsługa maszyn flotacyjnych i urządzeń pomocniczych

52. Produkcja ksantogenu krystalicznego.

Koksochemia

53. Obsługa urządzeń węglowni

54. Obsługa pieców koksowniczych

55. Obsługa urządzeń sortowni koksu oraz prace ładowaczy koksu

56. Produkcja węglowodorków oraz prace ładowaczy produktów węglowodorków.

Produkcja elektrod węglowych, węgla aktywnego i katalizatorów

57. Kalcynacja elektrod węglowych

58. Mielenie surowców węglowych oraz produkcja pyłów odlewniczych

59. Przygotowywanie surowców węglowych, przerób ciasta elektrodowego i formowanie elektrod węglowych

60. Wypalanie elektrod węglowych

61. Obróbka końcowa elektrod węglowych

62. Grafityzacja elektrod węglowych

63. Przygotowywanie mas elektrodowych

64. Produkcja drobnych elektrod węglowych

65. Produkcja płyt i płytek szczotkowych

66. Aktywacja węgla dwutlenkiem siarki.

Prace różne w hutnictwie i w przemyśle

metalowym

67. Obsługa pieców grzewczych i obróbka cieplna, transport materiałów na gorąco oraz transport wewnętrzny między stanowiskami pracy w wydziałach, w których wykonywane prace wymienione są w wykazie

68. Przerób żużla wielkopieczowego, stalowniczego i żelazostopowego oraz eksploatacja hałd

69. Tłoczenie gwoździ, nitów oraz obsługa automatów do produkcji drutu kolczastego lub wyrobów z drutu

70. Nabijanie na gorąco obręczy na beczki metalowe oraz gięcie prętów przy produkcji łańcuchów

71. Metalizowanie natrysków

72. Malowanie mini

73. Emaliowanie

74. Pokrywanie wyrobów metalowych masami bitumicznymi

75. Obsługa stanowisk ogniowych w produkcji żarówek, świetlówek, lamp radiowych itp.

76. Prace w hartowniach i wytrawialniach, praca ocynkowawczy, ocynowawczy, kadmowawczy oraz galwanizerów - cynkiem, miedzią, chromem, kadmem i niklem

77. Powlekanie na gorąco metalami kolorowymi lub tworzywami sztucznymi

78. Szlifowanie lub ostrzenie wyrobów i narzędzi metalowych oraz polerowanie mechaniczne

79. Kucie ręczne w kuźniach przemysłowych oraz obsługa młotów mechanicznych

80. Piankowanie na sucho i śrutowanie wewnątrz komór

81. Prace w hamowniach przy próbach silników spalinowych

82. Prace ślusarskie przy remoncie wewnątrz cystern

83. Lutowanie płyt, blach i przewodów ołowianych oraz metali nieżelaznych

84. Obsługa, remont prostowników i aparatury rtęciowej, ich opróżnianie, czyszczenie i napełnianie rtęcią

85. Obsługa gazogeneratorów

86. Obsługa suwnic

87. Prace przy produkcji łożysk toczyńnych

88. Prace przy produkcji kabli

89. Prace przy wytwarzaniu ogniwa galwanicznych

90. Prace wykonywane bezpośrednio przy budowie i remoncie statków na stanowiskach znajdujących się na tych statkach, pochylniach, dokach i przy nabrzeżach.

Dział IV. W chemii

1. Produkcja chlorowców i związków chlorowcopochodnych nieorganicznych
2. Wydobywanie, produkcja i obróbka siarki oraz produkcja nieorganicznych i organicznych związków siarki
3. Produkcja kwasów nieorganicznych, bezwodników kwasów i ich związków
4. Produkcja sody i innych węglanów, kredy, tęgów i wodorotlenków.
5. Produkcja metalicznego sodu i arsenu
6. Produkcja związków antymonu, arsenu, baru, boru, chromu, cynku, kadmu, kobaltu, manganu, miedzi, molibdenu, niklu, rtęci, ołowiu, strontu, wanału, wolframu
7. Produkcja azydków, amidków, rodanków i nadtlentków
8. Produkcja nawozów sztucznych oraz innych wyrobów chemicznych otrzymywanych na tej samej bazie co nawozy sztuczne
9. Produkcja karbidu
10. Produkcja soli i solanki
11. Produkcja gazów technicznych i napełnianie butli gazami technicznymi.
12. Produkcja pigmentów, mielenie pigmentów, półproduktów i surowców mineralnych do produkcji barwników, pigmentów i farb
13. Produkcja krzemu, związków krzemu, związków krzemooorganicznych, sorbentów i hopkalitu, produkcja wyrobów z miki
14. Produkcja organicznych i nieorganicznych związków fosforu
15. Produkcja związków metaloorganicznych i katalizatorów
16. Produkcja wyrobów lakierowych, farb suchych i graficznych oraz surowców, półproduktów i środków pomocniczych do ich wytwarzania
17. Produkcja i przetwórstwo żywic i tworzyw sztucznych oraz produkcja surowców, półproduktów i środków pomocniczych stosowanych do ich produkcji i przetwórstwa, produkcja wosków i woskolei
18. Produkcja klejów, kitów oraz surowców, półproduktów i środków pomocniczych do ich wytwarzania
19. Przetwórstwo, magazynowanie, przepompowywanie, przeładunek, transport oraz dystrybucja ropy naftowej i jej produktów
20. Produkcja i przetwórstwo kauczuku oraz produkcja surowców, półproduktów i środków pomocniczych stosowanych do ich produkcji i przetwórstwa kauczuku
21. Produkcja i przetwórstwo wyrobów gumowych, ebonitowych oraz półproduktów i środków pomocniczych do tych wyrobów; produkcja sadzy
22. Produkcja włókien chemicznych, półproduktów do wyrobu włókien chemicznych oraz innych produktów wytwarzanych na tej samej bazie co włókna chemiczne, produkcja i przetwórstwo włókien szklanych, produkcja folii podłożowej i taśmy magnetycznej
23. Produkcja leków, półproduktów, środków kontrastowych, premiksów, nici chirurgicznych i sprzętu medycznego jednorazowego użytku
24. Produkcja środków higienicznosanitarno-ochronnych oraz półproduktów do ich wyrobu
25. Produkcja chemicznych środków gaśniczych
26. Produkcja pestycydów oraz innych preparatów chemicznych stosowanych do ochrony roślin, dezynfekcji, dezynsekcji i deratyzacji
27. Produkcja materiałów wybuchowych, środków strzałowych, elementów do środków strzałowych, wyrobów pirotechnicznych oraz ich konfekcjonowanie
28. Produkcja barwników, półproduktów oraz produkcja środków pomocniczych stosowanych w farbiarstwie, włókiennictwie i przemyśle skórzanym
29. Termiczna obróbka węgla oraz przetwórstwo produktów otrzymywanych w tych procesach
30. Wytwarzanie i oczyszczanie gazu syntezowego oraz produkcja amoniaku i metanolu
31. Produkcja acetyleny i przemysłowy przerób acetyleny
32. Produkcja nitrozwiązków, amin oraz organicznych związków azotu
33. Produkcja estrów, alkoholi, aldehydów, ketonów, eterów, tlenków organicznych i chlorowcopochodnych organicznych, produkcja kwasów organicznych i bezwodników kwasów organicznych oraz produkcja soli kwasów organicznych, produkcja i przetwórstwo związków aromatycznych, produkcja płynów hamulcowych i chłodniczych
34. Produkcja materiałów światłoczułych, fotochemikaliów oraz ich regeneracja
35. Produkcja w skali przemysłowej odczynników chemicznych
36. Przetwórstwo kości i tłuszczów technicznych
37. Utylizacja oraz niszczenie odpadów chemicznych i biologicznych
38. Prace antykorozyjne i termoizolacyjne urządzeń i instalacji technologicznych
39. Oczyszczanie albo naprawianie aparatów lub pojemników (np. cystern, zbiorników itp.) po produktach toksycznych, żrących i parzących oraz prace wewnątrz cystern, kotłów, zbiorników, aparatów i kanałów technologicznych
40. Prace magazynowe, załadunkowe, rozładunkowe, transport oraz konfekcjonowanie surowców, półproduktów i wyrobów gotowych - pylistych, toksycznych, żrących, parzących i wybuchowych

41. Prace na instalacjach doświadczalnych w przemyśle chemicznym
42. Wytwarzanie elementów szklanych do aparatury chemicznej
43. Prace ratowników ratownictwa chemicznego
44. Produkcja chemicznych środków pomocniczych nie wymienionych w dziale IV, wytwarzanych z użyciem toksycznych surowców lub półproduktów.

Dział V. W budownictwie i przemyśle materiałów budowlanych

1. Roboty wodnokanalizacyjne oraz budowa rurociągów w głębokich wykopach
2. Budowa oraz remont chłodni kominowych i kominów przemysłowych
3. Prace maszynistów ciężkich maszyn budowlanych lub drogowych
4. Prace zbrojarskie i betoniarskie
5. Prace przy montażu konstrukcji metalowych na wysokości
6. Prace malarskie konstrukcji na wysokości
7. Prace przy wykonywaniu konstrukcji nadbrzeży, falochronów oraz innych budowli hydrotechnicznych w nawodnionych wykopach lub na styku woda - ląd
8. Prace cykliniarskie
9. Prace dekarские
10. Prace kamieniarskie
11. Prace przy produkcji materiałów ogniotrwałych oraz wyrobów ceramicznych
12. Prace przy produkcji materiałów azbestowo-cementowych
13. Prace przy produkcji wyrobów z włókien mineralnych z zastosowaniem klejów zawierających rozpuszczalniki organiczne
14. Prace przy produkcji cementu
15. Prace przy produkcji betonu kruszywowego
16. Prace przy produkcji wapna
17. Prace przy produkcji gipsu półmokrego
18. Prace palaczy pieców do wypalania i palaczy suszarń
19. Prace przy produkcji wyrobów ze szkła kryształowego
20. Wypalanie, ściąganie i mielenie dolomitu oraz przygotowanie masy dolomitowej
21. Produkcja elementów budowlanych z pyłów dymnicowych.

Dział VI. W leśnictwie, przemyśle drzewnym i papierniczym

1. Prace drwali
2. Prace przy zrywce i wywózce drewna z lasu
3. Obsługa urządzeń do mechanicznego rozdrabniania drewna (produkcja rębików)
4. Prace przy suchej destylacji drewna i węgla aktywnego
5. Impregnowanie drewna metodą dyfuzyjną i ręczną oraz wybielanie wikliny
6. Impregnowanie płyt pilśniowych bardzo twardych olejami z hartowaniem

7. Prace w klejowniach z użyciem klejów zawierających rozpuszczalniki organiczne
8. Politurowanie ręczne
9. Produkcja masy zapałczanej zawierającej fosfor, dwuchromian potasu, biel cynkową, siarkę oraz dwutlenek magnezu
10. Rozdrabnianie gliny i kaolinu do produkcji ołówków
11. Wyładowywanie dyfuzorów przy ekstrakcji garbników
12. Prace ładowaczy pieców pirytowych, piecowych pirytu, aparatowych siarkowni
13. Roztworzenie surowców włóknistych metodą siarczanową i siarczynową w oddziałach warzelnii
14. Wytwarzanie kwasów i ługów warzelnych
15. Wytwarzanie chemicznych środków bielących i bielenie mas włóknistych
16. Produkcja oleju talowego i węgla wapnia
17. Hydrotermiczna obróbka drewna.

Dział VII. W przemyśle lekkim

1. Obróbka surowców włókienniczych i ich przędzenie
2. Oczyszczanie i ostrzenie walców zgrzeblarek
3. Odlewanie ołowianek, lutowanie oraz formowanie grzebieni czesalniczych i urządzeń igielnych
4. Prace przy produkcji i wykańczaniu wyrobów włókienniczych
5. Prace na oddziałach filców i wyrobów kapeluszniczych
6. Prace na oddziałach płyt i kształtek tapicerskich oraz impregnacja wyrobów technicznych
7. Produkcja tkanin powlekanych, gumowanych i wyrobów z tych tkanin
8. Obsługa urządzeń do prasowania, klejenia i wykrawania wyrobów w przemyśle odzieżowym
9. Prace wykonywane w zakładach przetwarzających azbest
10. Prace w magazynach skór surowych (garbarnie, skup)
11. Prace przy garbowaniu i wykańczaniu skór
12. Produkcja spodów obuwniczych ze skóry, gumy i tworzyw sztucznych oraz klejenie i powlekanie tkanin obuwniczych
13. Prace przy przygotowywaniu klejów toksycznych i innych środków chemicznych do produkcji wyrobów przemysłu skórzanego
14. Prace związane ze szlifowaniem, klejeniem i wykańczaniem wyrobów przemysłu skórzanego
15. Przetwórstwo i utylizacja odpadów z tworzyw sztucznych, włókienniczych, skórzanych i makulatury.

Dział VIII. W transporcie i łączności

Transport

1. Ciężkie prace ładunkowe i wyładunkowe oraz przeładunek materiałów sypkich, pylistych, toksycznych, żrących lub parzących w transporcie
2. Prace kierowców samochodów ciężarowych o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, specjalizowanych, specjalistycznych

(specjalnych), pojazdów członowych i ciągników samochodowych balastowych, autobusów o liczbie miejsc powyżej 15, samochodów uprzywilejowanych w ruchu w rozumieniu przepisów o ruchu na drogach publicznych, trolejbusów i motorniczych tramwajów

3. Prace kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gaśnicowych

4. Prace na statkach morskich w żegludze międzynarodowej i w polskim ratownictwie okrętowym - pracownicy wpisani na listę członków załogi tych statków

5. Prace na statkach żeglugi śródlądowej (pracownicy zaliczeni do personelu pływającego, z wyjątkiem zatrudnionych sezonowo)

6. Prace na jednostkach pływających w portach morskich i w stoczniach morskich

7. Prace na torach wodnych i łowiskach morskich

8. Prace przy regeneracji paliw płynnych i oczyszczaniu wód balastowych na statkach

9. Prace rybaków morskich

10. Cumowanie statków

11. Prace przeładunkowe w portach i stoczniach (łącznie z pracami trymerów, sztauerów oraz obsługą urządzeń przeładunkowych, sprzętu zmechanizowanego i składów)

12. Prace na statkach żeglugi powietrznej oraz prace związane z bezpośrednią obsługą samolotów na płycie lotniska.

13. Prace zakładowych służb kolejowych bezpośrednio związane z utrzymaniem ruchu pociągów

14. Prace konduktorów wagonów sypialnych

15. Prace przy remoncie parowozów na gorąco

16. Prace czyścicieli palenisk, popielników i dymnic parowozowych

17. Prace ratownicze brzegowych stacji ratownictwa morskiego, wykonywane na jednostkach pływających oraz z lądu.

Łączność

18. Prace radiotelegrafistów, radiotelefonistów, telegrafistów i teletypistów oraz radiooperatorów kontroli emisji radiowej

19. Prace telefonistek central międzymiastowych i miejscowych w urzędach pocztowo-telekomunikacyjnych i telekomunikacyjnych

20. Montaż, konserwacja i remont linii kablowych oraz telefonicznych linii napowietrznych

21. Pracownicy poczt ruchomych

22. Prace doręczycieli przesyłek pocztowych i telegramów, którzy nie używają do pracy samochodów.

Dział IX. W gospodarce komunalnej

1. Prace w kanałach ściekowych

2. Oczyszczanie ścieków i filtrów otwartych

3. Prace przy wywozie nieczystości stałych i płynnych oraz prace na wysypiskach i wylewiskach nieczystości, a także prace przy przyzmacz kompostowych z nieczystości miejskich

4. Prace asfalcjarzy i przy gotowaniu asfaltu

5. Prace bitumiarzy i przy produkcji asfaltobetonu

6. Prace brukarzy

7. Prace kominiarzy.

Dział X. W rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym

1. Prace przy zakładaniu urządzeń melioracyjnych

2. Prace rybaków jeziorowych prowadzących połowy cały rok

3. Prace w fabrykach tytoniu: przenoszenie, sortowanie i rozdrabnianie tytoniu

4. Obsługa komór fermentacyjnych oraz prażarek w przemyśle tytoniowym

5. Zapakowywanie i rozpakowywanie liści tytoniu

6. Produkcja suchego lodu

7. Prace w chłodniach składowych i przyzakładowych o temperaturze wewnętrznej poniżej 0°C

8. Prace wykonywane bezpośrednio przy uboju zwierząt

9. Prace wykonywane bezpośrednio przy utylizacji surowców zwierzęcych

10. Prace przy wytwarzaniu mąki, kasz, płatków i śrutu

11. Prace przy wypieku pieczywa

12. Prace przy ekstrakcji, filtracji i destylacji olejów roślinnych oraz hydrolizie białka roślinnego

13. Prace przy obsłudze pras filtracyjnych, wirówek i suszarek w przemyśle drożdżowym i piwowarskim

14. Prace przy ręcznym przerobieniu masy karmelowej, chałwowej i sezamowej oraz tłoczenie kuchenki kakaowej na prasach

15. Prace przy bezpośredniej produkcji w zakładach przetwórstwa ryb

16. Prace przy mieleniu ziół oraz produkcji alkaloidów.

Dział XI. W przemyśle poligraficznym

1. Produkcja oraz obróbka materiału zecerskiego i form drukowych ze stopu drukarskiego

2. Procesy składu z zastosowaniem elektronicznych monitorów ekranowych

3. Bezpośrednia obsługa aparatów reprodukcyjnych w drukarniach oraz produkcja i obróbka drukarskich form kopiowych i form drukowych

4. Drukowanie i uszlachetnianie druków

5. Bezpośrednia obsługa maszyn i urządzeń do składania (łamania) arkuszy papieru, krajania papieru i wyrobów poligraficznych oraz do oprawy wyrobów poligraficznych w drukarniach

6. Regeneracja ksyleny i toluenu

7. Mielenie i przygotowywanie barwników, farb proszkowych i drukowych zawierających ołów i kobalt.

Dział XII. W służbie zdrowia i opiece społecznej

1. Prace na oddziałach: intensywnej opieki medycznej, anestezjologii, psychiatrycznych i odwykowych, onkologicznych, leczenia oparzeń oraz ostrych zatruc w bezpośrednim kontakcie z pacjentami
2. Prace w zespołach operacyjnych dyscyplin zabiegowych oraz prace lekarzy stomatologów.
3. Prace w prosektoriach i zakładach anatomopatologicznych, histopatologicznych i medycyny sądowej.
4. Prace w zespołach pomocy doraźnej pogotowia ratunkowego oraz medycznego ratownictwa górniczego
5. Prace w domach pomocy społecznej dla nieuleczalnie i przewlekle chorych, umysłowo upośledzonych dorosłych i umysłowo niedorozwiniętych dzieci.
6. Prace przy pobieraniu prób i pomiarach w warunkach i na stanowiskach pracy szkodliwych dla zdrowia, wykonywane przez personel stacji sanitarno-epidemiologicznych oraz laboratoriów środowiskowych.

Dział XIII. W zespołach formujących szkło

1. Formowanie szkła płaskiego
2. Walcowanie szkła płaskiego
3. Formowanie wyrobów szklanych
4. Układanie wyrobów szklanych w komorowych piecach odprężalniczych
5. Prostowanie płyt szklanych
6. Zestawianie surowców szklarskich, preparacji i lepiszcz
7. Topienie szkła
8. Gięcie szkła
9. Grawerowanie szkła
10. Szlifowanie szkła
11. Polerowanie szkła
12. Maszynowe i ręczne zdobienie szkła
13. Krojenie szkła
14. Klejenie szkła
15. Produkcja szyb zespolonych
16. Produkcja luster
17. Produkcja szkła piankowego
18. Produkcja fryty i granulek szklanych
19. Produkcja mozaiki szklanej
20. Produkcja szyb refleksyjnych
21. Wytrawianie wyrobów szklanych
22. Formowanie włókna szklanego
23. Przetwórstwo włókna szklanego
24. Obróbka płomieniowa szkła
25. Produkcja wyrobów szklano-krystalicznych, agalitu i balotiny
26. Galwanizowanie wyrobów szklanych
27. Obsługa mechanicznych linii obróbczych wyrobów szklanych.

Dział XIV. Prace różne

1. Prace nie zautomatyzowane palaczy i rusztowych kotłów parowych lub wodnych typu przemysłowego
2. Prace oczyszczaczy przemysłowych kotłów parowych lub wodnych

3. Prace wykonywane w warunkach zwiększonego lub zmniejszonego ciśnienia
4. Prace narażające na działanie promieniowania jonizującego oraz prace narażające na działanie pól elektromagnetycznych w zakresie od 0,1 do 300.000 MHz w strefie zagrożenia
5. Prace szczególnie obciążające narząd wzroku i wymagające precyzyjnego widzenia - w kartografii, montażu mikroelementów wymagającego posługiwania się przyrządami optycznymi oraz przy obsłudze elektronicznych monitorów ekranowych
6. Prace ekip dezynfekcyjnych, dezynsekcyjnych i deratyzacyjnych
7. Prace stroiciele instrumentów muzycznych zatrudnionych w przemyśle muzycznym
8. Prace pralniczo-farbiarskie w pralniach chemicznych
9. Bezpośrednia obsługa stacji sprężarek
10. Prace murarskie przy naprawie na gorąco pieców przemysłowych, sklepień paleniskowych w parowozach i żeliwiaków
11. Prace w suszarniach z zastosowaniem podgrzewania, jeżeli temperatura powietrza w tych suszarniach przekracza 35°C
12. Prace przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym, gazowym, atomowowodorowym
13. Prace w akumulatorowniach: opróżnianie, oczyszczanie i wymiana stężonego kwasu siarkowego i płyt ołowianych
14. Prace przy naprawie pomp wtryskowych, wtryskiwaczy i gaźników do silników spalinowych
15. Prace w zakładach naprawczych taboru kolejowego przy chemicznym myciu i czyszczeniu remontowanych części i zespołów taboru kolejowego oraz chemicznym usuwaniu powłok ochronnych
16. Prace wykonywane w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych lub szynowych
17. Lakierowanie ręczne lub natryskowe - nie zhermetyzowane
18. Obsługa urządzeń i narzędzi wibracyjnych lub udarowych
19. Prace przy szlifowaniu wyrobów ze szkła
20. Prace przy produkcji drobnych wyrobów ze szkła
21. Prace ratowników górskich w Górskim Ochotniczym Pogotowiu Ratunkowym
22. Nadzór nad pracami wykonywanymi w przywieziennych zakładach pracy przez skazanych, tymczasowo aresztowanych i umieszczonych w ośrodkach przystosowania społecznego
23. Prace funkcjonariuszy pożarnictwa
24. Kontrola międzyoperacyjna, kontrola jakości produkcji i usług oraz dozór inżyniersko-techniczny na oddziałach i wydziałach, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie

25. Bieżąca konserwacja agregatów i urządzeń oraz prace budowlano-montażowe i budowlano-remontowe na oddziałach

będących w ruchu, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie.

WYKAZ B

Prace w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego.

Dział I. Prace na statkach żeglugi powietrznej

Prace personelu latającego statków żeglugi powietrznej posiadającego ważne licencje wydane przez państwowy organ nadzoru nad personelem lotniczym i wpisanego do państwowego rejestru personelu lotniczego, którzy zatrudnieni na statkach żeglugi powietrznej na stanowiskach:

1. Pilota, w tym również pilota wykonującego loty próbne i doświadczalne
2. Skoczek spadochronowego
3. Nawigatora
4. Mechanika pokładowego
5. Radiotelefonisty pokładowego
6. Instruktora
7. Radiooperatora pokładowego
8. Stewarda, stewardesy.

Dział II. Prace w portach morskich

Prace w portach morskich wykonywane na stanowiskach:

1. Sztauera
2. Trymera
3. Robotnika składowego przeładunków morskich
4. Robotnika oczyszczania i obsługi statków
5. Operatora urządzeń przeładunkowych
6. Operatora przeładunkowego portowego sprzętu zmechanizowanego
7. Dźwigowego przeładunkowych urządzeń portowych
8. Pracownika wykonującego prace objęte skróconym czasem pracy z tytułu warunków szczególnie uciążliwych lub szkodliwych dla zdrowia.

Dział III. Prace gorące w hutach żelaza i stali oraz hutach metali nieżelaznych

1. Obsługa pieców koksowniczych:
 - koksowniczy
 - operator urządzeń piecowni
 - koksowniczy paku
 - namiarowy paku.
2. Spiekanie rud i sortowanie spieku:
 - operator taśm spiekających
 - spiekacz rudy.
3. Wytapiacz surówki na wielkich piecach
4. Pracownicy bezpośrednio zatrudnieni przy obsłudze pieców stalowniczych i rozlewaniu stali:
 - wytapiacz stali
 - rozlewacz stali
 - wyprawiacz trzonu

- przygotowawca zestawów odlewniczych w kanale

- operator wsadzarki.

5. Pracownicy bezpośrednio zatrudnieni przy ręcznym wyciąganiu gorącego wsadu z pieców grzewczych.

6. Pracownicy bezpośrednio zatrudnieni przy ręcznym wprowadzaniu gorącej stali do wykroju klatki

7. Wytapiacz i przetapiacz żelazostopów

8. Wypalacz wad powierzchniowych

9. Rafiniarz metali nieżelaznych

10. Wytapiacz metali nieżelaznych

11. Piecowy pieców przewałowych i szybowych

12. Spiekacz rud i tlenków

13. Mistrz nadzorujący bezpośrednio prace wymienione w poz. 1-12.

Dział IV. Prace różne

1. Prace wykonywane bezpośrednio przy przetwórstwie azbestu

2. Prace wykonywane bezpośrednio przy produkcji ołowiu i kadmu oraz przetwórstwie tych metali

3. Prace przy procesach technologicznych związanych z wytwarzaniem aluminium

4. Prace rybaków morskich

5. Prace nurków

6. Prace ratowników w Górskim Ochotniczym Pogotowiu Ratunkowym.

7. Prace wykonywane bezpośrednio przy produkcji wyrobów krzemionkowych w Chrzanowskich Zakładach Materiałów Ogniotrwałych „Chrzanów” oraz przy produkcji mas, mlew i zapraw krzemionkowych w Kopalni i Zakładzie Wzbogacania Kwarcytu „Bukowa Góra” w Łącznej i w Zakładzie „Jęglowa” w Jęglowej.

8. Prace wykonywane bezpośrednio przy udostępnianiu i wydobywaniu węgla brunatnego na odkrywcę.

9. Prace wykonywane bezpośrednio przy przeróbce mechanicznej węgla w zakładach górniczych lub praca górnicza w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin.